

hazai munkák nem is kerültek be ebbe a reprezentatív sorba. Az pedig nyilván a nyomda öröge és az évszázadok óta kísértő „magyar átokra” fogható, hogy Varju kivételével egyetlen nevet sem sikerült hibátlanul leírni, s nemcsak magánhangzóink egzotikus(?) ékezetei miatt.

Bár nyilván nem a hézagos bibliográfiának tulajdonítható, hanem talán egy – némi paradoxonnal élve – „hamis történelmi objektivitásnak”, hogy miközben XVIII. századi adatok sorjáznak, mellettük, a térben való tájékozódást segítő térkép-vázlat inkább félrevezet, amint hogy következetesen a közép-európai államhatárok 1921 utáni állapotát mutatja. Az sem a huszár szakirodalom feladata, hogy eloszlassa azt a nem is ritkán visszaköszönő tévedést, amely a magyarokat összekeveri a szlávokkal. Az viszont már szakirodalmi kérdés, hogy mi a huszár szó pontos etimológiája. Éppen Corvisier foglalkozik ezzel a kérdéssel a Bevezetőben, felsorolva néhány lehetséges variációt, mint a „húsz” számnévből való származtatást, ám nem tudjuk milyen forrásból veszi azt a tételt, hogy

manapság a huszár szót a kuruc szóból vezetnék le. Az persze tény, hogy éppen abban az időben, amikor feltűnnek az első francia huszárok is, az idegen zsoldba állt magyar könnyűlovasokat „ithon maradt” társaik előszeretettel illetik „francia kuruc” vagy „porosz kuruc” megnevezéssel. Tehát inkább szinonimáról, egyidejűségről, semmint előidejűségről van szó a huszár és a kuruc vonatkozásában. Jelenleg a szó eléggé közismert latin/délszláv nyelvi származtatása az elfogadott a hazai történeti irodalomban.

Mіндеzen utóbbiak, mint apró hiányosságok, eltörpülnek e szép kiállítású kötet elvitathatlan érdemei mellett. A téma iránt érdeklődők hasznos és fontos kézikönyvhöz jutottak a Musée de l'Armée jóvoltából. S ha már e francia vonatkozású érdeklődésünk kielégítést nyert, miért ne lehetnének „telhetetlenek”? Várjuk egy hasonló magyar kötet megjelenését. Talán nem tomyosulnak előtte leküzdhetetlen akadályok.

Ságvári György

H. SZABÓ LAJOS

PÁPA ÉS KÖRNYÉKE 1848–1849

Pápa, 1994. 392 o.

H. Szabó Lajos szép kiállítású, tekintélyes köteté Veszprém megye egy szűkebb körzetének 1848–49-es történetét mutatja be. A munka nem volt előzmények nélkül. A szerző a pápai Jókai Mór Városi Könyvtár „Jókai Füzetek” sorozatában már közzétett két rövidebb írást. Az egyik Kossuth Lajos pápai díszpolgárságáról szólt, a másik a pápai és Pápa környéki honvédelemkíműveket és -sírokat mutatta be.

Ebben a kötetben korábbi munkáit hasznosítva – és részben áttemelve – két nagyobb részben, s ezeken belül több hosszabb-rövidebb fejezetben dolgozta fel Veszprém megye északnyugati részének 1848–49-es történetét. Kutatott a Magyar Országos Levéltárban, a Győr-Sopron-Moson, Vas és Veszprém megyei levéltárakban, a Pápai Református Gyűjteményben, s több könyvtárban. Segítséget kapott Bona Gábor, Hadnagy László és Veress D. Csaba történészekről.

Munkájában két tényező jelentett nagyobb nehézséget. Az egyik az elmúlt század közigazgatási beosztási változásából adódott. A Pápa környékén található falvak jelentős része a múlt században még Vas, Győr, esetleg Zala megyéhez tartozott, így e szűkebb régióra vonatkozó

adatok egy részét csak e megyék levéltáraiból, sajtójából lehetett beszerezni. A másik nehézség a személy- és helynévirásokat jellemző következetlenségekből, a kor szereplőinek névváltoztatásaiból fakadt.

Az első rész kilenc nagyobb fejezetre oszlik. Az első fejezet a Pápan és környékén az önálló magyar bankjegykibocsátás elősegítésére, a honvédsereg felállítására és fenntartására szolgáltató adományok és kölcsönök adatait ismerteti. A szerző községek szerinti bontásban közli az adományozók és adományaik listáit. A 2. fejezet egy ezzel szorosan összefüggő, nem helyi, hanem országos jelentőségű témát dolgoz fel: a Kossuth-bankok megszületésének előzményeit és kibocsátásuk történetét. (Azóta e témával egy újabb, önálló kötetben is foglalkozott). A 3. fejezet a pápai és Pápa környéki nemzetőrség szervezését tárgyalja. Röviden foglalkozik a nemzetőrség összetételével, a zsidók részvételével kapcsolatos konfliktusokkal, az összeírás során jelentkező helyi ellenállási kísérletekkel. Az 57–62. oldalon közli a Pápa környéki nemzetőrség felosztását és tisztikarának névsorát. (Érdemes lenne egyszer a Veszprém megye egészére vonatkozó listát közzétenni). Az ezt

követő alfejezet a megyei nemzetőrség 1848 nyári mobilizálásával és Dráva-menti szolgálataival foglalkozik. A 12 093 főnyi nemzetőrség közel egyharmada, 3720 fő vonult 1848 július közepén a baranyai Dráva-szakasz védelmére. A tábori szolgálattal járó nehézségeket jól jellemzi, hogy a 2020 főnyi második zászlóaljból 600 személy betegedett meg az egyhónapos szolgálat alatt. A második zászlóal augusztus 15-étől Jellačić betöréséig teljesített szolgálatot. A következő alfejezet a Veszprém megyei nemzetőrségnek a horvát haderő október eleji üldözésében játszott szerepét ismerteti. A Pápa környéki nemzetőrök a Jellačić által Horvátországba visszaküldött, Todorović vezérőrnagy vezetete oszlop üldözésében vettek részt, de harcba nem kerültek.

A fejezetben külön alfejezet foglalkozik a régió zsidóságának a szabadságharcban játszott szerepével. Röviden ismerteti a pápai és környéki zsidóság XIX. század eleji történetét, közli a Dráva mentén szolgáló zsidó nemzetőrök névsorát, s szól a nevezetes rabbi, Lőw Lipót 1848-49-es szerepéről is. Bernstein Béla kutatásai alapján közli a cs. kir. hadseregbe besorozott zsidó honvédek névsorát. Az alfejezet summázatával azonban némileg vitakoznunk kell. A Szerző szerint „az 1849. évi IX. tc. hozott ugyan engedményeket, de az igazi egyenjogúságot csak az 1867-ben megszületett emancipációs törvény hozta meg”. A fogalmazás félreérthető, hiszen az 1849. évi országgyűlés nevezetes határozata sem adott kevesebbet, mint az 1867. évi törvény, csak meghozatala után két héttel véget ért a szabadságharc, s az összbírodalom urainak eszük ágában sem volt egyenjogúsítani a zsidó lakosságot.

A következő alfejezet az önkéntes mozgó nemzetőrség Veszprém megyei szervezését foglalja össze, részben Urbán Aladár, részben saját kutatásai alapján. Néhány kisebb névirási pontatlanságon kívül (Szemere Bertalanból Pál, Urbán Aladárból Ernő lett) meg kell jegyeznünk, hogy a Veszprém megyei önkéntes mozgó nemzetőrszászlóalj ugyan ott volt Pákozdnál, de nem került tűzbe, hanem Velence és Seregélyes között állt. A szerző közli a pápai önkéntes mozgó nemzetőrök névsorát, röviden ismerteti a pápai nemzetőrinduló keletkezését, s egy újabb kitérével, beszámol a negyvennyolcas nemzetőr- és honvédzászlóalj történetéről. Jó helytörténészhez illő módon nemcsak az 1848-49-ben Veszprém megyéhez, hanem az akkor még Vas és Győr vármegyékhez tartozó, Pápa környéki községek nemzetőrségének szervezésével is külön fejezetben foglalkozik. A kötet tekintélyes részét (közel 90 oldal) teszi ki a pá-

pai és környéki nemzetőrség ideiglenes, majd végleges összeírásának közlése. Ez a több ezer nevet tartalmazó lista igazi csemege a hely- és családörténészeknek.

A 4. fejezet a honvéd újoncállítás (és toborzás) eseményeit ismerteti Pápan és környékén. A régió önkéntesei 1848 nyarán a 7. honvédzászlóaljba, összesen a Hunyadi-csapatba álltak be. A Szerző lelkes hangon ír az első honvédtoborzás eredményeiről, holott a 7. honvédzászlóalj egyike volt a legnehezebben összegyűlő alakulatoknak; s a Szerző állításával szemben kivonulásakor nem 1200, hanem legfeljebb 900 főt számlált. A tévedés azért is érthetetlen, mivel a Szerző használta Molnár Andrásnak a zászlóalj történetét feldolgozó tanulmányát is. A második alfejezet az 1849. évi újoncállítás eseményeivel foglalkozik, s az elbeszélést jónéhány facsimile közlése élénkíti. A nemzetőri listához hasonlóan valóságos kincsesbánya a pápai kerületi 1848 novemberi újoncállítási jegyzőkönyv szövege, amelyben közel 700 újonc születési helyéről, vallásáról, családi állapotáról és magasságáról találunk adatokat.

Az 5. fejezet a Pápan és környékén született vagy élt, illetve itt eltemetett nemzetőr- és honvédtisztek életrajzi adatait tartalmazza. A lista 61 honvédtiszt személyi adatait tartalmazza, részben a szerző saját kutatásai, részben Bona Gábor adatai alapján. A bevezetőben sajátos elírás a váci függetlenségi nyilatkozat, mint a honvédtiszti kilépések egyik motívójának említése. A névsorban 8 honvéd ezredest, 1 alezredest, 7 őrnagyot, 13 századost, 16 főhadnagyot, 19 hadnagyot, 2 őrmestert, 1 nemzetőr őrnagyot, 3 századost, 2 főhadnagyot, 1 hadnagyot, 2 tábori lelkészt találunk. A Szerző itt közölte Meszlényi Rudolfnak, Kossuth sógorának, illetve Plosser Ferenc pápai nemzetőrnek az életrajzi adatait is.

Néhány esetben a Szerző adatai azonban kiegészítésre, illetve kiigazításra szorulnak. Így pl. Dipold Antal sírhelyének meglelte nem ismeretlen; Bona Gábor 1983-ban írt Dipoldról életrajzot a Békési Élet című folyóiratban, s ebből az írásból kiderül, hogy a sírt 1983-ban Geszten megtalálták. Esterházy Pál nem volt a veszprémi önkéntes nemzetőrszászlóalj parancsnoka; ez Kun Géza volt. Esterházy a Komárom megyei önkéntesek parancsnoka volt. Ihász Dániel nem volt ott Ozoránál, Dévánál pedig nem volt csata 1849-ben. Steina Lipót nem a Borich-, hanem a Bobich-hadosztályban szolgált. A Pap Gábor százados életrajzában szereplő 39. Radetzky-zászlóalj azonosíthatatlan. A Szerző talán a Rákóczi-zászlóaljra gondolt, de az nem a 39., hanem a 23. volt. A Sarlay Sándor főhadnagy életrajzában szereplő feldunai hadsereg (hadtest)

nem a VIII., hanem a VII. hadtest volt; a Császárhuszárezred viszont 1849 januárjától nem itt, hanem a Középponti Mozgó Seregben (később II. hadtest), majd az I. hadtestben szolgált. Eszterházy Károly nemzetőr őrnagy halálzási adata is ismert (1856. október 2., Hietzing).

A 6. fejezet a Veszprém megyei honvédegylet alakulásával és működésével foglalkozik, s Mikár Zsigmond kötetei alapján közli a tagok névsorát is. A 7. fejezet a szövegben szereplő politikusok, honvéd- és nemzetőrtsztek adatait tartalmazza. A 8. fejezet az 1848–49-ben szerepet játszott személyiségek Pápán és környékén található sírjainak, a 9. fejezet a negyvennyolcas emlékműveknek fényképes dokumentációját közli.

A második rész rövid, népszerűsítő írásokat tartalmaz „Nem engedünk a negyvennyolcból” címmel. A szerző szól március 15. megünneplésének történetéről, a honvéd elnevezés eredetéről, a vörössapkás honvédekről, a Klapka-induló születéséről, a Pápai Jókai Kör alapítói között található negyvennyolcas honvédekről, az utolsó negyvennyolcas honvédekről. Komolyabb helytörténeti vonatkozása van a június 27-i iházi ütközetről szóló alfejezetnek (amelyet azonban – ellentétben a Szerzővel – nem neveznénk döntetlennek, mivel hadászati szempontból magyar vereség volt). Komoly kutatásokat tükröz az 1849-es pápai honvédkórházakról szóló alfejezet. Ezt követi egy rövid, korántsem teljes és pontos lista az 1849 után a török hadseregben szolgáló honvédtisztekről, amit ugyanolyan fölösleges „duplázásnak” tartok, mint a Világos után elítélt, Pápán és környékén született honvédtisztekről szólót, hiszen a vonatkozó adatok az első rész 5. fejezetében megtalálhatók (vagy ott lenne a helyük). Az aradi vértanúkról szóló alfejezetbe becsúsztott az állandó lapsus a tizenhárom tábornokról (holott Lázár csak ezredes volt), s a Szerző tábornoki ranggal ruházza fel Kazinczy Lajos ezredesét is. Ezt követi az „in effigie” kivégzettek névsora, majd az „Adomák és kedves történetek a szabadságharcral kapcsolatban”

című alfejezet. A Szerző egy korábbi munkájának kivonatát is tartalmazza a Kossuth halálának centenáriuma készített összeállítás a pápai Kossuth-kultuszról, Kossuth pápai díszpolgárságáról, Kossuth hangjáról, a Kossuth-nótáról, a Veszprém megyei Kossuth-szobrokról. Méltatlan a kötet színvonalához a fiktív kápolnai Kossuth ima újraközlése, annál is inkább, mert az olvasó csak a borítón található képek leírásából tudja meg, hogy nem Kossuth munkájáról van szó. Pap Gábor negyvennyolcas honvéd százados 1848–49-es verseiből közül válogatást a következő alfejezet. A kötet szerkezete inentől már-már konfúzusává válik. A Budavár bevételéről szóló verset a budai honvédszobor leírása, Kozma Andor „A karthágói harangok” című verse, majd Földváry Károly életrajza és újabb versek követik. Ezután rövid adattárat találunk a Batthyány- és Szemere-kormányokról, Kossuth 1848–49-es tisztségeiről, a szabadságharcban használt tiszti rangokról, az 1848–49-es Veszprém megyei képviselőkről, és az 1848 májusában esküdttszéki képességgel bíró személyekről. Újabb helytörténeti adalékok a cs. kir. hadsereg által okozott károkról, 1848–49 pápai és környéki vidám és szomorú napjairól zárják a kötet szakmai részét.

A 360. oldalon a kötetet támogató szervezetek névsorát olvashatjuk, s 20 oldalon át reklámokat találunk. Nem kell ezt szégyellnünk, hiszen a múlt századi negyvennyolcas megyei monográfiák némelyike (pl. Novák Mihályé Zala megyéről) hasonló mellékletekkel jelent meg. Örüljünk annak, hogy az önkormányzatok, társadalmi szervezetek és cégek indokoltan tartják egy ilyen kötet támogatását, s esetleg reklámlehetőséget is látnak benne. Bízunk abban, hogy más megyék és városok hasonló tárgyú kötetei is ugyanígy támogatókra fognak találni. Az első magyar polgári forradalom közelgő 150. évfordulójára készülve, az ilyen kötetek megjelenését látva reménykedhetünk (reménykedjünk) abban, hogy van (lesz) magyar polgárosodás.

Hermann Róbert